

Idees que porten a altres idees. Sobre el passat IV Congrés de l'EASA a Barcelona i el proper V Congrés a Frankfurt

Joan Bestard
President de l'ICA

Entre el 12 i 15 de juliol de 1996 va tenir lloc a Barcelona el IV Congrés de l'EASA que tenia com a lema, Cultura i economia: interessos en conflicte i lleialtats dividides. L'ICA va ser la institució responsable tant de l'organització material (economia), com de l'organització científica (cultura) del Congrés. Una vegada acabat el Congrés les felicitacions sobre la seva organització van arribar de tot arreu. Vam ser capaços de crear un ambient propici per a la comunicació científica i vam saber proposar un marc conceptual suficientment ric per engegar una discussió intel·lectual creativa durant aquests tres dies de Congrés. Vull recalcar l'ambient eficaç i agradable que l'equip organitzat per Júlia Ribot va ser capaç de crear. Encara es parla de l'ambient de Barcelona i de la capacitat de solucionar problemes que va tenir l'equip. Com a científics socials sabem que aquests aspectes organitzatius són bàsics per a dur a terme qualsevol tasca col·lectiva.

L'existència d'una comunitat

científica d'antropòlegs europeus crec que va quedar clarament reforçada en aquesta fase de comunitat que va representar la congregació a Barcelona de més de cinc-cents antropòlegs dedicats a discutir sobre la cultura i l'economia des de perspectives etnogràfiques diferents. La publicació de cinc llibres a la sèrie de l'EASA de l'Editorial Routledge serà sens dubte la millor mostra de la importància del Congrés de Barcelona per al desenvolupament de l'antropologia.

No crec que sigui la persona adequada per fer un judici crític sobre el contingut de les discussions del Congrés, donat que hi vaig participar com a organitzador i crec que això em dona una manca de perspectiva per poder-ne ser també observador. No vull, tanmateix, quedar-me en l'èxit d'organització, sinó que tractaré d'explicitar algunes de les idees que estigueren presents en tot el procés de preparació del Congrés. El que se'ns havia suggerit inicialment era proposar un tema que pogués situar la refle-

xió i el debat en algun punt sòlid que s'allunyés de les retòriques postmodernes de les cultures i de les construccions etnogràfiques. Vam pensar que aproximar cultura i economia era la millor manera de trobar aquesta base per iniciar el programa. Tenia l'avantatge de poder parlar en termes d'interès, de treball, de consum, de deute i de mercat i, al mateix temps, d'identitat, memòria, sentiments, violència, fronteres i significats. Era evidentment un marc ampli, però no volíem renunciar a donar sentit al conjunt de seminaris que s'havien d'organitzar. No deixava de ser una ironia l'aproximació de cultura amb economia, perquè en el món contemporani ambdós conceptes es dissolen quan es posen en perspectiva l'un de l'altre. L'economia perd capacitat explicativa de l'acció social quan es posa en relació amb la cultura, perquè se subverteix el concepte. La cultura perd autonomia quan es mira des de l'economia, perquè aquesta liquida tots els significats culturals. Això era precisament el que volíem debatre entorn als canvis que els antropòlegs registrem en el món contemporani. No tant el coneixement establert de la disciplina i la seva crítica, sinó les pràctiques que constitueixen el mateix coneixement sobre les noves situacions emergents arreu del món. Al cap i a la fi aquesta tasca ha estat present a l'antropologia quan analitzava

les situacions socials en els marges de la cultura occidental. El problema actual és que aquests marges estan a tot arreu i per la seva ubicuitat se'n fan menys visibles els contorns o bé esdevenen més fàcilment canviants.

De la mateixa manera que l'economia ha penetrat en el discurs quotidià per tal d'explicar fenòmens socials que es presenten constantment a la nostra consideració, la cultura també va penetrant el discurs popular i com més va més els contextos canviants s'expressen en termes culturals. Les diferències produïdes, moltes de les quals per raons econòmiques, fàcilment s'expressen en el món contemporani en termes d'identitats culturals. Aquesta presència de la cultura en el discurs quotidià presenta certes perplexitats dintre de l'antropologia. Per una part, hi ha evidentment un aspecte aparentment positiu. És com si el discurs antropològic sobre les diferències i les pluralitats culturals hagués estat finalment captat per una gran quantitat de discursos socials. D'una altra banda, hi ha un aspecte obscur en aquesta exaltació de les diferències culturals, com si el vell discurs biològic de les races hagués estat reemplaçat per el consum de cultures. El vell prejudici de les desigualtats biològiques s'ha instal·lat en la cultura i n'ha fet un valor absolut. Cultura es converteix així en la base per a tot un discurs sobre les diferències i les desigualtats.

La idea de cultura global capta perfectament aquesta paradoxa. En comptes de la idea moderna d'una homogeneïtat cultural, la cultura global suggereix que com més interconnectat està el món, més creixent és la diferenciació cultural. L'accent es posa en la interconnexió i en les xarxes de comunicació, atès que hi ha una nova tecnologia de la

Acte d'inauguració del Congrés al Palau de la Música Catalana (12 de juliol de 1996). Fotografia: L. Calvo.

comunicació que fa més fluid l'intercanvi d'informació, de coneixements, d'imatges, de mercaderies i de diners. Això fa que el món estigui més interconnectat des del punt de vista polític, econòmic i cultural, però mentre que la integració econòmica és un fet i la política un ideal, pel que fa a la cultura la paraula clau és la diferència. Tots els contextos canviants s'expressen en termes culturals, com si en cultura continuéssim posant el desordre i, per tant, les noves situacions emergents de les quals encara no tenim un coneixement precís.

La imatge preferida dels que presenten aquest fenomen de la cultura global és la gran ciutat que per una part té unes xarxes de comunicació tan ben integrades i uns fluids d'imatges tan saturats que exploten les diferències culturals a tot arreu. L'individualisme que donava lloc a les diferències personals, individus que es creen el seu propi món, pareix finalment haver ocupat el mateix concepte de cultura. Sempre difícil de definir per part dels antropòlegs, ara es converteix en fàcil d'usar per part dels mitjans de comunicació. La idea que més fàcilment s'associa a cultura, és, per tant, identitat. Dóna suport als subjectes que busquen un lloc en les xarxes d'integració comunicativa. Quan cultura forma part del consum individual en el gran supermercat de la indústria cultural, adquireix l'aspecte individualista del consumidor. És un conjunt d'unitats d'informació que el consumidor construeix imaginativament a la seva manera. Cultura pot ser, per tant, fàcilment inventada o imaginada. El que abans havia estat pensat com un organisme que donava sentit a la història i que l'antropologia va conceptualitzar com una totalitat empírica que conava sentit a un conjunt social, s'esvaeix en forma individualista en els nous discursos socials sobre les diferències culturals. Cultura es converteix en economia, perquè és objecte de consum i economia es converteix en cultura, perquè les diferències econòmiques creades per la integració

econòmica s'expressen en termes culturals.

El que ha quedat clar en la preparació d'ambdós congressos de l'EASA és que l'antropologia no s'ha de retreure davant el context canviant del món contemporani, sense deixar-se enlluernar, tanmateix, pel canvi ni per la contemporaneïtat. Moltes qüestions aparentment noves semblen reformulacions de vells problemes. La tradició de pensament que l'antropologia ha anat acumulant té a veure amb problemes que es vénen repetint i matisant a través de la història. Els problemes ètics, polítics i de coneixement amb què ens enfrontem els antropòlegs actualment tenen les seves arrels en altres perplexitats en què es trobaven els antropòlegs del passat. La figura de l'antropòleg davant situacions noves (no eren els altres sempre una novetat precisament perquè no es coneixien?) sempre ha estat una constant. A les últimes dècades una figura carregada de força evocadora va anar dominant les discussions al voltant de la identitat de l'antropologia. «Què fa l'antropòleg? Escriu.» Aquesta imatge va servir per centrar les perplexitats d'una recerca portada a terme en els límits de la cultura i de l'escriptura en uns moments en què ens representem els límits de la nostra modernitat. Una recerca sobre la pròpia identitat de l'antropologia en el món d'avui.

Crec que després de dues dècades podem canviar la imatge i continuar preguntant-nos pel que fa l'antropòleg a la situació actual. Si en comptes de dir que escriu, diem que pensa, ens alliberem de la retòrica de l'escriptura i ens plantejarem problemes entorn del coneixement. Si en comptes de pensar, diem que ac-

tua, ens alliberem de la recerca de les condicions del pensament per plantejar la qüestió en termes del pragmatisme de la solució de problemes o del compromís que tota observació participant implica. Si en comptes d'actuar, diem que critica, ens alliberem del compromís de l'acció i recuperem la reflexivitat del pensament social. Evidentment podem anar fent un recorregut a aquesta qüestió sense poder-hi posar límits. Tal volta això demostra l'artificiositat de la pregunta, però com ja sabem tota pregunta cultural conté la base de la seva artificiositat.

Quan vam començar des de Barcelona a planificar el V Congrés de l'EASA que tindrà lloc entre el 4 i el 6 de setembre de 1988 a la Universitat de Frankfurt aquestes qüestions de la situació de la pràctica i el pensament antropològics en el món contemporani van aparèixer immediatament. El que volem plantejar des d'una perspectiva àmplia i a partir de contextos diferents són les condicions que hi ha a l'Europa actual per al pensament i la pràctica antropològics. D'aquí el títol d'aquest Congrés de Frankfurt: Les polítiques de l'antropologia: Condicions per al pensament i la pràctica. Volem analitzar els canvis que hi ha hagut dintre de l'antropologia en aquestes dues últimes dècades tant en termes de les prioritats públiques i polítiques en què treballen els antropòlegs com en termes de les institucions que acullen l'ensenyament i la recerca antropològica. El que ens volem preguntar és com afecta a diferents tradicions de recerca antropològica arreu d'Europa aquesta necessitat a què ens veiem abocats actualment d'haver de demostrar la utilitat i el

pragmatisme de la nostra disciplina? Què significa aquesta nova cultura del mercat per a diferents institucions antropològiques europees que reflectien una particular relació entre l'estat, el coneixement i la societat? Quines són les actuals condicions de producció de coneixement acadèmic a l'Europa actual? Què significa per a la recerca de camp aquesta paraula tan repetida arreu, i tan expressiva d'una nova cultura del mercat, que hem de produir uns resultats que «es vinguin»? Vivim encara en la paradoxa de conformar-nos amb coneixements pragmàtics o bé en la de mantenir la reflexivitat crítica de la nostra disciplina? Les condicions actuals ens obliguen a repensar aquesta línia de separació entre una actitud clarament pragmàtica i en concordança amb determinats valors del present o una actitud crítica i reflexiva que moltes vegades acaba essent purament individualista i estètica. Aquestes qüestions van directament dirigides al centre de la pràctica antropològica i van definint el futur de la nostra disciplina. Crec que són qüestions que ens pertanyen a tots i que des de l'experiència del procés de formació de l'antropologia a Catalunya podem aportar la nostra perspectiva. La reflexivitat no cal aplicar-la únicament a l'autoria de la escriptura etnogràfica, la podem aplicar a la nostra pràctica i a les condicions del nostre pensament. Què pensem, com pensem i en quines condicions pensem són qüestions que necessiten una urgent anàlisi antropològica.

Per a més informació sobre el V Congrés podeu adreçar-vos a ICA, veure la pàgina Web, o bé escriure a EASA TR.